

BEYİN GÖÇÜ

Doğan ATILGAN(*)

GİRİŞ

Ülkeler arasında yüksek nitelikteki insangücü akımı yıllardan beri olagelmektedir. Bu akımın olup olmadığı tartışması değil, akımın doğurduğu sosyo-ekonomik etkenleri ve bu akımı önleme tartışmaları yapılmalıdır. Yüksek nitelikli insan gücü akımı genelde az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelere de çok gelişmiş ülkelere doğru olmaktadır. Yüksek nitelikteki bilim ve meslek adamlarının göçü az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını geciktirmekte, gelişmiş ülkelerle arasındaki uçurumun daha da artmasına etken olmaktadır. Az gelişmiş ülkeler beyin göçünü hiç olmazsa yavaşlatmak için tedbirler ararken, gelişmiş ülkeler; hiç yatırım yapmadan elde ettikleri bu potansiyeli desteklemekte, daha cazip hale getirme çabasındadırlar.

Gelişmekte olan ülkemiz açısından da son derece önemli olan bu konu değişik şekillerde tanımlanmaktadır.

1. **Tanım** : «Yüksek öğrenim görmüş veya mesleğinde ilerlemiş, yaratma ve araştırma gücü fazla elemanların iktisaden kalkınmış ülkelere çalışmak veya yerleşmek üzere göç etmelerine beyin göçü denilmektedir.»(1)

2. **Tanım** : «Yüksek meslekî niteliğe sahip erkek ve kadın işgücünün kendi anavatanından başka ülkelere orada çalışmak amacıyla gidişidir.»(2)

Yüksek nitelikteki meslekî insan göçünden de genellikle mühendisler, doktorlar, fizikçiler, kimyagerler, jeologlar, ekonomistler, matematikçiler, psikologlar, dişçiler anlaşılmaktadır.

A — Göçün Tarihi Gelişimi :

19. yüzyılda 20. yüzyılın başlarında gelişmiş ülkelere, yeni keşfedilmiş, gelişmemiş ülkelere doğru bir göç söz konusu idi. Ne varki bu göç gelişmiş ülkelere destekleniyordu. Gelişmiş ülkeler yeni ulaştıkları

(*) A.Ü. D.T.C.F. Kütüphanecilik Bölümü Araştırma Görevlisi.

her türlü zenginliğe sahip, kendilerine sömürge ve dominyon ülke seçtikleri bu ülkelerin kaynaklarını kullanarak yarar sağlama çabasındaydılar. Bu göç ana yurda bağlı ülkelere olduğundan, kaynakların kullanılarak ana yurdun varlığına katmak söz konusu idi.

Bu tür göç edilen ülke yöneticilerince desteklenen ve göç edilen ülke yararına olan, göçlerden başka, birde zorlanmış beyin gücü göçü vardır.(3) Dinsel ve politik zorlamalar, ülke içindeki sınıf ve zümrelere baskı sonucu, yetişmiş ve seçkin bir beyin gücü varlığının kaybına yol açmıştır. İspanya'da engizisyon mahkemelerinin baskısı, bazı ülkelerde düşünce ve yazılarından dolayı bilim adamlarının suçlanması örnek olarak gösterilebilir.

Üstün düzeydeki beyin gücü, gelişip ürün vermesini engelleyen, kısıtlayan ya da baskı altına alan ülkelere hızla uzaklaşarak ona ve yaratıcılarına değer veren yerleri yurt edinmektedir.(4)

Günümüzde ise, bağımsızlığını yeni kazanmış, gelişmekte olan ülkelerin gençleri eğitimlerini sürdüren, çalışmalarını destekleyen ya da daha sonra değineceğim başka nedenlerden dolayı gelişmiş ülkelere doğru göç etmektedirler. Gelişmiş ülkelere de daha gelişmiş ve daha cazip ülkelere (Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi) bir göç olmaktadır. (Yayınlanan resmî bir rapora göre İngiltere'den toplam olarak 26.720 bilim adamı, mühendis ve teknik eleman göç etmiştir.)(5)

B — Göçün Nedenleri ve Önemi :

Her sosyo.ekonomik olguda var olduğunu kabul ettiğimiz beyin göçünün nedenleri değişik açılardan ele alınabilir :

1 — Beyin gücünü kaybeden ülkeler açısından nedenler şu şekilde sıralanabilir.(6)

- a) Kazanç seviyesinin düşük oluşu,
- b) Meslekte ilerleme ve yükselme olanaklarının elverişsiz oluşu,
- c) Yetiştigi alanda çalışabilme olanaklarının kısıtlı oluşu ya da bulunmayışı,
- d) Ailenin kısıtlayıcı bağlardan ve baskılardan kurtulma ihtiyacı,
- e) Ülkedeki politik konularda istikrarsızlık.

2 — Beyin gücünü ithal eden ülkeler açısından ise;

- a) Yüksek kazanç olanakları,
- b) Meslekte ilerlemenin kıdemden çok başarı ve yeteneğe dayanması,

- c) Özgür ve baskısız bir ortamda çalışabilmek,
- d) Yerleşilen ülke uyruğunda olan birisi ile evlenmek.

Beyin göçünü bu itici ve çekici nedenlerinden başka geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin göttükleri eğitim politikaları da dış göçe neden olmaktadır. Geliştirmekte olan ülkeler eğitim politikalarını; en gelişmiş ülke düzeyinde yapmaya çalışırlar. Eğitim için bu ülkelere öğrenci yollayarak, kendi ülkelerinde kullanmayacakları dallarda insan gücü yetiştirirler. Bu insanlar eğitimlerinden sonra asıl ülkelerine döndükten sonra iş bulamamakta ve tekrar eğitim gördükleri gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Böylece, plansız ve yurt sorunlarına uymayan eğitim politikası sonucu «Diplomalı işsizler»(7) ortaya çıkmaktadır.

Beyin göçü irdelendiğinde göçün karşısında ve yanında olan iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır.(8) Bu yaklaşımın ilki,

İnsancıl yaklaşım : Bilim, uluslararası bir nitelik taşır. Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, bilim adamı, herşeyden önce, bilimin dolayısıyla insanlığın hizmetinde olan bir kimsedir. Bilim adamının en iyi koşullar içinde kabiliyetlerini değerlendirerek insanlığa hizmet etmesi doğal haklarıdır. Bu yaklaşımda olanlar; göç edenlerin başka ülkede bile çalışsalar kendi ülkelerinin önlerini artıracaklarını ileri sürerler. Esasen seyahat ve çalışma özgürlüğünün benimsendiği özgür ülkelerde bu tür göçü engellemenin mümkün olmadığını savunurlar.

Milliyetçi yaklaşım : Ülkelerarası yüksek düzeyde eleman göçü gelişmiş ülkelerden yana işlemekte ve geliştirmekte olan ülkelerin kalkınma olanaklarını daraltmaktadır. Yetişmiş bir insanın göçü o ülkeye büyük bir ekonomik kayıptır. Bunun yanında göç edilen ülkeler içinde, yatırım yapmadan yetişmiş insan gücü sağlamaktadır. Bununla birlikte yetiştirmekte olan ülkelerden yapılan beyin göçü bu ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki açığı daha da artırmaktadır.

C — Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri :

Beyin göçü bir anlamda ülkenin kıt olanaklarının israfına yolaçmaktadır. Diğer taraftan ülkenin kalkınması için gerekli olan kaynakların boşa harcanmasıdır. Bir uzmanın, bilim adamının, teknik elemanın yetişmesi için gerekli harcamalar ülke kaynaklarından yapılıyor, ne varki bu kişiler yurt dışına gitmeleri yapılan harcamayı boşa çıkarıyordu.(9)

Beyinlerin sınırlar arası hareketi bu kişilerin her iki ülke içinde çok yönlü sosyal ve ekonomik etkiler yaratmaktadır.(10)

1 — Göçün kişilere koşut biçimde bir başka transferi de içermektedir. Göçen kişiler üretici çağa gelinceye kadar yapı-

lan harcamalar, bu kişileri istihdam eden ülkelere aktarılmış olmaktadır. Bu olgu kimi yazarlarca beşeri sermaye ihracı sayılmaktadır.

2 — Bu göçen kişilerle birlikte gündeme gelen kaynak aktarımı yanında, bu kişilerin potansiyel üretimleri açısından da bir kayıp söz konusudur. Bu kişiler göçmeyip ülkelerinde kalsalardı üretkenliklerini kendi ulusları yararına kullanacaklardı.

3 — Göçen beyinlerin meslek dağılımı, değinilen kaybın daha geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu kişilere ülke içindeki ihtiyaç daha fazladır.

4 — Göç eden meslek sahiplerinin ülke içindeki dağılımında olan dengesizlik bu kaybın önemini daha da artırmaktadır.

5 — Göç edenlerin, yurt ekonomisine yapabilecekleri potansiyel katkının, gitmeselerdi kazanacakları gelire eşit olmayıp, bunu aşacağı gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü, bazı meslek sahiplerinin bir toplumda bulunmaları nedeniyle fayda sağlarlar. Şöyle ki ulaşımın uzak olduğu bir adaya tatile gidenlere, oradaki bir doktorun varlığı hiç kimse hastalanması bile bir yarar sağlayacaktır.

II. TÜRKİYE'DE DURUM

A — Türkiye'de Beyin Göçü Olgusu :

Teknoloji, bilimin ve tekniğin üretiminde uygulama birimi gösteren ve sanayideki ilerleme ile birlikte gelişen bir unsurdur. Bir ülkedeki teknoloji birikimi üretimin niteliği ile doğrudan bağlantılıdır. Türkiye, sanayileşme ve kalkınma düzeyi düşük gelişmekte olan bir ülkedir. Sanayi tüketim malları üzerine kurulmuştur. Yatırım malları üretimi sanayinin çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle dış ülkeler için uygun bir pazar durumunda olan ülkemiz sanayinin gelişmesi için gerekli teknolojik birikimden de yoksundur.(11)

Teknoloji transferi ve teknoloji üretimi yoluyla sağlanacak bu birikim herşeyden önce uygun bir teknoloji seçimine bağlıdır. Teknoloji seçimi genel kalkınma stratejisinden, ekonomik-politik-ideolojik gücü elinde bulunduran çevrenin politikalarından soyutlanamaz. Teknoloji transferi ve projelerin yabancılara hazırlatılması yanısıra patent ve tescil satın alınmalarına ödenen yüksek rakamlar bir tarafa bırakılırsa, bu tür araştırmaların yabancılara bırakılmış olması sonucunda sanayileşme ve kalkınma yolundaki her adım denetim altında tutulmakta, teknolojik gelişme yönlendirilmektedir.

Teknoloji transferinin, ülke içinde teknoloji üretimine katkıda bulunacak şekilde bir seçime tabi tutulmaması yerli teknoloji birikimini engelle-

mekte, teknik gücün gelişmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır. Teknik elemanlarımız bir yandan ülke koşullarına uygun, halk yararına bir üretim içinde yerlerini alamazken, diğer yandan da göçe zorlanmaktadır. Üç-
ret düşüklüğü ve sınırlı istihdam koşullarına eklenen sosyal güvensizlik, baskılar, bürokratik sınırlamalar, özel kesimde doyurucu ve sürekli iş olanaklarının yokluğu, mesleği uygulamada görülen güçlükler beyin gücümüzü yurt dışına göçe iten nedenler arasındadır.(12)

Esas görevleri, ülkenin gelişmesi ve halkın daha iyi hayat şartlarına kavuşması için çalışmalar yapmak olan beyin gücümüz dışa bağımlı ve onun bir unsuru olarak çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Her türlü yatırım kararları onların dışında verilmekte, teknoloji seçimi ve üretilmesi konusunda söz sahibi olamamaktadırlar.

Son yıllarda gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de beyin göçünün etkisinde kalmaktadır. Konu memleketimiz açısından ele alındığında yurt dışına göç edenlerin çoğunluğunu doktorlar, mühendisler ve bilim adamları oluşturmaktadır.

Konumuz açısından bilim adamlarının göçü ele alınmıştır. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre;(13) Göç edenlerin ihtisas alanları şöyle sıralanmaktadır. %33 temel bilimler, %38,7 mühendislik, %13,3 toplumsal bilimler ve psikoloji diğerleri tarım, beşeri ilimler vb.'dir. Yığılma temel bilimlerde fizikte, mühendislikte, inşaatte, sosyal bilimlerde ve ekonomide görülmektedir. Aynı araştırmada incelenen grup akademik ünvan açısından ele alındığında; profesörler %25,3, Doçentler %22, Yardımcı doçentler %14,7, öğretim görevlisi, araştırmacı ve asistanlar %23,3 gibi bir dağılım göstermektedir.(14)

Yapılan araştırmalar Türkiye'nin beyin göçü olayından etkilendiği ve bu yüzden zarar gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu önemli konu ülkemiz yöneticileri tarafından bilinmekte ama kesin bir çözüm sağlanamamaktadır. Bu konu hazırlanan kalkınma planları incelendiğinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

B — Kalkınma Planlarında Beyin Göçü :

1 — **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı :** Birinci beş yıllık kalkınma planında beyin göçü konusuna insan gücü ile ilgili tedbirler kapsamında yer verilmiş. Beyin göçü olduğu kabul edilip bu konu ile ilgili tedbirlerin alınması gerektiğinden söz edilmiştir. Ancak, bu plan döneminde somut bir şey yapıldığı görülmemiştir. Planda konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir.(15)

«İstihdam politikasının bir başka yönünde işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak, Türkiye işgücü fazlalığı olan, fakat, ni-

teliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının, niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı artırabilir. Bu sakıncanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması şarttır.»

2 — II. Beş Yıllık Kalkınma Planı : Bu planda da Türkiye'den dışarıya insan gücü göçü olduğu ve bunların gitmelerini önlemek ve geri dönüşlerini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması üzerinde durulmaktadır. İnsan göçü bölümünde ele alınan beyin göçü konusunda da planda şöyle denilmektedir. (16) «Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu vasıflı insan gücünün yurt dışına çalışmaya gitmesinin önlenmesi ve gidenlerin dönmeleri için yurt içinde çalışmalarını çekici kılacak bir politika güdülecektir» alınan bu kararlar sonucu bu kalkınma döneminde çeşitli kısıtlayıcı tedbirler ele alınarak uygulamaya konulmuştur. Bu kararlar arasında, mezun olduktan sonra Türkiye'de çalışma mecburiyeti, yurt dışında fazla kalışı engelleyici tedbirlerin alınması ve yurt içinde onlar için sağlanacak yararların onlara duyurulması yer almaktadır.

3 — III. Beş Yıllık Kalkınma Planı : Yurt dışına nitelikli insan gücünün göç etmesine en geniş yer bu plan döneminde verilmiştir. İstihdam, Bilim Araştırma Geliştirme, insan gücü ve eğitim bölümlerinde ayrı ayrı değinilen beyin göçü konusunda şöyle denilmektedir.(17)

«Yüksek nitelikli insan gücünün yurt dışına göçü konusu önemini korumaktadır. Yüksek nitelikli eleman göçü sorunu ekonomik olduğu kadar sosyal nedenlere de dayanmaktadır. Birleşmiş Milletlerden alınan bilgilere göre çeşitli nedenlerle gelişmiş ülkelere her yıl ortalama 375 bin Türk bilim adamı ve yüksek nitelikli eleman göç etmektedir. Göç edenlerin %51,5'i tıp, %40'ı mühendislik, %5,5'i tabi bilimler, %3,0'ü sosyal bilimler alanlarındadır.»

Ayrıca, yurt dışına beyin göçü, insan gücü açıklarının büyümesine etki ettiği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte yetişmiş işçilerin yurt dışına gidişinin hızlanması ekonomik açıdan da açıkların büyümesine etki etmektedir.

Yine ilk defa bu plan döneminde beyin göçü ve nitelikli işçilerin yurt dışına gidişini azaltmak için tedbir getirilmiştir. Tedbir olarakta şöyle denilmektedir.(18) «Yetişmiş yüksek nitelikli insan gücünün gelişmiş ülkelere göçü sorununa çözüm yolları getirmek amacıyla istihdam, ücret politikası, araştırma ortamı ve çalışma koşulları gibi temel politikalar arasında tutarlılık sağlanacaktır.»

4 — IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı : Diğer plan dönemlerinde olduğu gibi bu plan döneminde de beyin göçünün varlığı kabul edilmektedir. Yurt dışına olan beyin göçü ve nitelikli insan göçünün ülke ekonomisinde yaptığı olumsuz etkiler belirtilmektedir. Bundan önce konan tedbirlerin yerine getirilmemesi yanında yurt içindeki yetişmiş elemanın yeterince kullanılamadığı ileri sürülmektedir. Yurt içindeki yüksek öğrenim görmüş insan gücünün sayısal açıdan hızla artması, bu gücü kullanmada yanlış yol izlemesi de maliyeti artırma yanında kaynak savurganlığına neden olmaktadır. Bunlar, yanında beyin göçü ile ilgili olarak bu planda da somut bir çözüm ortaya konulamadığı gözlenmektedir. Konu ile ilgili olarak bu planda şöyle denilmektedir.(19)

«Ücret farklılığı, mesleki doyumsuzluk gibi nedenlerle beyin göçüne konu olan doktor sayısında azalma, buna karşılık mimar ve mühendis sayısında artış izlenmektedir. Ayrıca, beyin göçü olgusunun Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri yanısıra, Orta-Doğu ülkelerine de kaydığı izlenmektedir. Yüksek nitelikli insan gücünün yanısıra son yıllarda zaten yetersiz olan orta niteaikli teknik insan gücünün de beyin göçü konusu olması, insan gücü kaynağının yurt içinde kullanımı açısından olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.»

5 — V. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1985-1989 yıllarını kapsayan en son kalkınma planında beyin göçü konusuna hiç değinilmemiştir. İnsan-gücü ve Teknoloji Araştırma Geliştirme bölümlerinde ülke içindeki yetişmiş eleman yetersizliğinden ve ülkenin ihtiyaçlarından bahsedilmekte buna çözüm olarak da eğitim kurumlarında değişiklikler ve alınacak tedbirlerden söz edilmektedir.

Herhangi bir ülkenin en büyük kültürel ve ekonomik değer kaynağı olarak sayılan üstün insan beyin gücü ve göçü ile karşı karşıya olan ülkemiz V. Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminin dörtte birlik süresini geride bırakmış olmamıza karşın bu sorununu henüz çözmüş değildir.

C — Alınması Gerekli Önlemler :

«Amerika Birleşik Devletleri'nin gayrisafi milli hasılası ülkeye gelip yerleşen yabancı uyruklu kalifiye elemanlar sayesinde sadece 1970 yılında 3,7 milyar dolarlık artış kaydetmiş bulunmaktadır. Oysa, bu ülkenin aynı yıldaki tüm gelişme yardımı yalnızca 3,1 milyar dolara baliğ olmuştur.»(20)

Yukardaki örnekte de açıkça görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkeler gelişme çabalarını artırmak için aldıkları yardımdan fazlasını kendi

öz kaynaklarından yitirmektedir. Yurt dışına kaybedilen beyin gücünün en gellenmesi üzerinde önemle durulmalı; en azından kısıtlayıcı tedbirler alınarak, kendi kaynaklarımızla kalkınma çabasını desteklemeliyiz.

Alınacak bu tedbirler iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan birincisi yurt dışına çıkışı kısıtlayıcı tedbirler olurken, diğeri yurt dışındaki beyni ülkeye çekebilecek özendirici tedbirlerdir.

1 — Kısıtlayıcı önlemler : Yurt dışına çıkışı kısıtlayıcı tedbirler özgür ülkelerde uygulama alanında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bununla birlikte hükümetler kamu yararına bazı kararlar alabilirler. Bu kararlar öğrenim için yurt dışına çıkışta gerekli dövizde bir kısıtlama getirmek, Yetişmiş insan gücünün yurt dışına çıkışında paraport verilmesinde belirli kısıtlamalar getirmek, öğretimini bitirmiş kalifiye elemanlara ülke içinde çalışma zorunluluğu getirmek.

Eğitimi tamamladıktan sonra çalışmak üzere yurt dışına çıkmak isteyenlerden, eğitim maliyesinin geri ödenmesi gibi önlemler olabilir. Beyin göçünün azaltılması için ilginç bir fikirde Birleşmiş Millerlere bağlı UNCTAD çalışmaları sırasında ortaya atılmıştır.(21) Bu görüşte «Gelişmekte olan ülkelerin yüksek öğretimde uygulanan programları kökten değiştirerek bu programları uluslararası istihdam piyasası ihtiyaçlarından kopararak mahalli ihtiyaçlara göre ayarlamaktır. Böylece, mezunlar dış piyasalarda istihdam imkânları azaltılarak kendi ülkelerinde istihdam edilmeleri imkânları artırılmış olacaktır.» Ancak, bu görüş ülke gelişimini uluslararası istihdam piyasası gerisinde bırakacağından bir çok ülke tarafından kabul görmemiştir.

2 — Özendirici Önlemler : Ülke dışına göçü engellemek kadar ülke dışındaki yetişmiş insangücünü ülkeye çekmekte o derece önemlidir. Bunun içinde yapılması gerekli işlemler şöylece özetlenebilir. Öncelikle, yurt dışındaki kişiler hakkında bilgi toplamak gerekir. Yurt dışındaki bu kişilerle geçici ya da uzun vadeli sözleşmeler yapılabilir. Bu sözleşmeler sonunda verilen ücretler genel ücret seviyesinde veya daha üstünde olabilir. Yurt dışındaki bilim adamları eşleriyle birlikte ülkeye çağrılarak konferanslar verdirilebilir. Bu süre içinde de ülkenin olanakları ve son gelişmeler hakkında bilgi verilmiş, ülke şartları tanıtılmış olur. Bunlar yanında ülkeye döneceklerle uygulanacak gümrük kolaylıkları, çocuklarına sağlanacak eğitim olanakları ve verilecek yüksek ücretler yurda dönüşü özendirecektir.(22)

D. — TOKTEN Yaklaşımı :

İlk defa 1976 yılında Türkiye’de uygulanan bu programın amacı, beyin göçüne bir çare bulmak değil, göçle yurt dışına kaybedilen eleman-

dan ekonomik bir biçimde yararlanmaktadır. Yurt dışındaki elemanlardan seçilenler kısa süreli programlar dahilinde danışmanlık hizmeti için ülkeye davet edilmektedir. Davet edilen bilim adamı teknik eleman ve yüksek seviyedeki uzman elemanlardan kısa sürede uzmanlık kaynağından yararlanma imkânı sağlanmış olmaktadır. Bundan sağlanan bir başka yarar da, göçle ülkesinden ayrılan uzmanın anadile olan hakimiyeti ve ülkenin kültür özelliklerini yakından tanıması sonucu verimli katkıda bulunabilme olanağıdır.(23)

III. SONUÇ :

Artık zamanımızda beyin göçünün olup olmadığı tartışması değil var olan bu olgunun zararlarını en aza nasıl indirgeyebilir, bu göçü nasıl engelleyebilir, kendi yetişmiş insan gücünü kendi çıkarlarımız için nasıl kullanabiliriz, tartışması yapılmakta, bunun için çözüm yolları araştırılmaktadır.

Türkiye gibi geri kalmış, ekonomisi dışa bağımlı bir ülkede gelişmenin sağlanabilmesi veya gelişme yolunda ileri adımların atılabilmesi şarttır. Bunu yapabilmek içinde dışardan destek beklemek, başkalarının belirleyecekleri yolda ilerlemek yerine kendi öz kaynaklarımızı kullanmamız gerekir. Kalkınma politikası sağlıklı ve halk yararına gerçekleştirilmelidir. Teknoloji ithal etmek ve buna bağlı bir eğitim sistemi gütmek yerine teknoloji üretmek ve bunu destekleyici bir eğitim sistemi geliştirmek zorundayız. Ancak, bu durumda dışarıya göç miktarını azaltabilir, kendi kaynaklarımızla gelişme yolunda, yol katetmiş oluruz.

NOTLAR

- 1 — Tezcan Mahmut. «Beyingöçü ve Türkiye» **Amme İdaresi Dergisi** 4/3 (1971) 46. s
- 2 — Tümer Melih. «Beyin Göçü» **Cumhuriyet Gazetesi**, 1. 2. 1969
- 3 — Enç Mitat. **Üstün beyin göçü**. (Ankara, Ankara üniversitesi, 1973) 274. s
- 4 — Enç. **a.g.e.** 276. s.
- 5 — Tezcan. **a.g.e.** 50. s
- 6 — Enç. **a.g.e.** 281. s
- 7 — Tezcan. **a.g.e.** 44. s
- 8 — Tezcan. **a.g.e.** 53. s
- 9 — Yurt dışına beyin göçü (açık oturum) **Ankara ve İzmir Tabib Odaları Bülteni**, 1. 5. (Şubat 1976), 54. s
- 10 — Gökdere Mahmut. «Beyin göçü üzerine bazı düşünceler.» **İşveren**, 16 (5), Şubat 1978, 26. s
- 11 — «Teknoloji ithali ve beyin göçü» (bildiri). **İktisadi Denge**, 2. 21, (Eylül 1974), 22. s

- 12 — Teknoloji, a.g.e. 24. s
- 13 — Başaran, Fatma, «Türkiye'de beyin göçü sorunu.» *Araştırma*, X (1972) 142. s
- 14 — Başaran, a.g.e. 143. s
- 15 — I. Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963-1967) 456. s
- 16 — II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1968-1972)
- 17 — III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1973-1977) 636. s
- 18 — III. Beş a.g.e. 689. s
- 19 — IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1978-1982) 31. s
- 20 — Dorsay Şevki, «Beyin göçü.» *İşveren*, 15 11, (Mayıs 1977), 22. s
- 21 — Oğuzkan Turhan, «Beyin göçü konusunda yaklaşımlar.» *İnsan ve Kâinat*, 1. 4, (Aralık 1985), 15. s
- 22 — Oğuzkan, a.g.e. 16. s
- 23 — Oğuzkan, a.g.e. 17. s

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Başaran, Fatma. Türkiye'de beyin göçü sorunu.» *Araştırma*, Ekim 1972, 133-153 ss.
- 2 — Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Ankara, DPT, 1985)
- 3 — Birinci Beş yıllık kalkınma planı, (Ankara, DPT, 1963)
- 4 — Dorsay, Şevki, «Beyin göçü, Tersine işleyen bir gelişme yardımı.» *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, 14 (1983), 1930, 19-21 ss.
- 5 — Dorsay, Şevki, «Beyin göçü.» *İşveren*, 15 (11), Mayıs 1977, 21-23 ss.
- 6 — Dorsay, Şevki, «Zengin ülkeler lehine işleyen bir gelişme yardımı : Beyin göçü.» *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, 12 (130 Ağustos 1977 s. 33
- 7 — Dorsay Şevki, «Beyin göçü, tersine işleyen bir gelişme yardımı.» *Türkiye İktisat Gazetesi*, 27 (1373), 27 Aralık 1977
- 8 — Dördüncü Beş Yıllık kalkınma planı, (Ankara, DPT, 1979)
- 9 — Erkal, Mustafa, «Beyin göçü.» *Sosyoloji Konferansları*, (XVIII. 1980 73-80 Bibliyografya.
- 10 — Gökdere, Ahmet, «Beyin göçü üzerine bazı düşünceler.» *İşveren*, 16 (5) Şubat 1978, 23-28 Bibliyografya.
- 11 — Göker, Aykut, «Beyin göçü.» *Bilim ve Sanat* (17) Mayıs 1982, 7-10 Bibliyografya.
- 12 — Gülmez, Mesut, «Beyin ihracına dönüşen beyin göçü.» *Amme İdaresi Dergisi*, 7 (Mart 1974), 61-79 ss.
- 13 — İkinci Beş yıllık kalkınma planı, (Ankara) DPT, 1968)
- 14 — Oğuzkan, Turhan, «Beyin göçü konusunda yaklaşımlar.» *İnsan ve Kâinat*, 1. 4, (1985), 13-17 ss.
- 15 — Şahinöz, Ahmet, «Beyin göçü ve Türkiye.» *Amme İdaresi Dergisi*, 15 (Aralık 1982)
- 16 — «Teknoloji ithali ve beyin göçü.» *İktisadi Denge*, 2 21, (Eylül 1974) 22-25 ss.
- 17 — Tezcan, Mahmut, «Beyin göçü ve Türkiye.» *Amme İdaresi Dergisi*, 4 (Eylül 1971) 44-71 ss.
- 18 — Üçüncü Beş yıllık kalkınma planı, (Ankara, DPT, 1973)
- 19 — «Yurt dışına beyin göçü (konulu açık oturum).» *Ankara ve İzmir Tıbbi Odaları Bülteni*, 1 5, (Şubat 1976), 54-58 ss.